

Iulian Mihai L. CONSTANTINESCU

Iulian Mihai L. CONSTANTINESCU

Dreptul canonic ortodox ca știință

Geneză și perspective

Ediția a II-a

EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2020

Referenți științifici:

Arhim. Prof. Univ. Dr. Grigorios Papathomas, Atena

Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus, Arad

Pr. Conf. Univ. Dr. Irimie Marga, Sibiu

Copyright © 2020 Editura Universitaria Craiova

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CONSTANTINESCU, IULIAN MIHAI

Dreptul canonic ortodox ca știință : geneză și perspective /
Iulian Mihai Constantinescu. - Ed. a 2-a. - Craiova : Universitaria,
2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1692-9

In memoriam,
Pr. Conf. Univ. Dr. Dumitru Găină¹
(+ 13 martie 2019)

Pe Părintele Profesor Dumitru Găină l-am cunoscut inițial în calitatea sa de profesor al Facultății de Teologie a Universității din Craiova, pe când eram student (1997-2001), fiindu-mi profesor și mentor. M-am apropiat de Părintele, fiindu-i ucenic, mai cu seamă că mă număram printre studenții preocupați de studiu și cu înclinații spre Drept canonic, dar și pentru că ne lega un sentiment puternic, acela al locului natal și eu fiind din jud. Teleorman, din localitatea Turnu Măgurele, apropiată localității natale a Părintelui Găină. După ce am terminat facultatea, având teza de licență la disciplina Drept canonic, sub îndrumarea Părintelui D. Găină, mi s-a propus să rămân asistentul Preacucernicieii Sale la catedra de Drept canonic a Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova. De aceea, scriu aceste câteva cuvinte și din această calitate, de ucenic al Părintelui Găină și de fiu duhovnicesc al său.

Terminând Facultatea de Teologie cu media 9,67 (media anilor) și media 10 la licență, am candidat, la propunerea Părintelui Profesor Găină, pentru postul de preparator (2002), apoi pentru cel de asistent (2004), iar după pensionarea Părintelui Profesor (2005) și după susținerea tezei de doctorat (2007), pentru postul de lector în cadrul Facultății de Teologie

¹ Părintele D. Găină a contribuit esențial la formarea mea profesională și la cariera mea universitară, dedicându-i această ediție a lucrării, ca omagiu, la un an de la trecerea sa la Domnul.

Ortodoxă din Craiova. În 2007, la susținerea tezei de doctorat în Teologie (Drept canonic) a făcut parte din comisia de referenți.

Îmi fac o datorie de conștiință, deci, fiind și ca o mărturisire de suflet, să menționez aici sprijinul de care m-am bucurat permanent din partea Părintelui Profesor Găină, un adevărat dascăl și preot, un filantrop cunoscut, ajutându-mă atât profesional, cât și sufletește și material pentru a studia în țară și în străinătate, reușind să mă specializez în Drept canonic și să-i fiu ucenic și urmaș la catedră, așa cum afirma adesea Părintele. De fapt, Părintele Profesor nu numai pe mine m-a sprijinit, ci a ajutat numeroși colegi, dar și Facultatea de Teologie Ortodoxă din Craiova prin întreaga sa activitate. M-a recomandat pentru studiile doctorale Părintelui Arhid. Prof. Univ. Dr. Ioan N. Floca, dar și Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae V. Dură sau Pr. Prof. Univ. Dr. Constantin Rus și m-a susținut pentru a urma studiile din Elveția (2002-2003; 2004-2006), fiind persoana care, după părinții mei, m-a ajutat cel mai mult în eforturile mele academice.

Atunci când tatăl meu, Prof. Laurențiu Constantinescu (profesor de matematică la Șc. Nr. 1 și la Seminarul Teologic din Turnu Măgurele) se afla pe patul de moarte la un spital bucureștean, având o moarte fulgerătoare (+2001), nu voi uita niciodată cum Părintele Dumitru Găină a venit noaptea la spital și l-a împărtășit. Observând că tatăl meu este pe moarte, m-a strâns în brațe și a zis să nu uit că de acum înainte îmi va fi ca un tată. Și așa a fost!

Îi mulțumesc și acum, la un an după trecerea sa la Domnul, pentru întreg sprijinul, făcându-mi acum o datorie față de Părinții mei Profesori îndrumători, I. Floca și D. Găină, să pot continua cu succes cariera universitară.

AUTORUL

DESPRE AUTOR

Iulian Mihai L. Constantinescu (*canonist și jurist*), născut la 10 ianuarie 1978, în jud. Teleorman, localitatea Turnu Măgurele; Absolvent al Facultății de Teologie Ortodoxă a Universității din Craiova (2001); Doctor în Teologie, specialitatea Drept canonic, la Universitatea *Lucian Blaga* din Sibiu, cu teza *Căsătoria – Sfântă Taină a Bisericii și instituție juridică de dreptul familiei. Studiu canonic-juridic comparat* (2007); Absolvent al Facultății de Drept și Științe Administrative a Universității din Craiova (2010); Dintre studiile postuniversitare și stagiile de cercetare științifică: Studii aprofundate la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Universitatea din Craiova (2001-2002); Studii de masterat în Teologie, specialitatea Drept canonic, bursier la *Institut d'Études Supérieures en Théologie Orthodoxe – Chambésy/Geneva* (2002-2004); Bursier al Universității din Fribourg, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, specialitatea Drept canonic (2004-2005); Doctorand la Universitatea din Fribourg, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, specialitatea Ecumenism (2005-2006), bursier Pro Filia; Cercetări științifice în cadrul *Consiliului Ecumenic al Bisericilor* din Geneva și la *Institut d'Études Œcuméniques* din Fribourg (2002-2003; 2004-2006); Cercetări științifice în cadrul *Institut de droit canon et de droit ecclésiastique* al Facultății de Drept a Universității din Fribourg (2004-2006); *École de langue et de civilisation françaises* (ELCF) – Geneva (2002-2003); Studii de masterat în Drept public, la Facultatea de Drept, Științe Administrative și Sociologie, Universitatea *Ovidius* din Constanța (2011-2012); din 2008 – Lector universitar titular la Facultatea de Teologie Ortodoxă, Departamentul de Teologie, Universitatea din Craiova, Disciplina Drept canonic; Membru în comitete de organizare ale manifestărilor științifice naționale și internaționale; Membru și colaborator în asociații și centre de cercetare naționale și internaționale de prestigiu în domeniul Dreptului canonic, dintre care: *Society for the Law of the Eastern Churches* (Viena, Austria; membru în Board), membru asociat al *Centre d'Etude et d'Histoire du Droit canonique*, CEHDC (Faculté de Droit canonique), organism de cercetare în cadrul Laboratoire *Centre Histoire et Théologie* de l'Institut catholique de Toulouse, France, membru titular al *Société Internationale de Droit Canonique et de législations religieuses comparées* (Paris, France), membru al Centrului de cercetare: Academia Istórico-Juridico-Teologică „Petru Tocănel” din cadrul Institutului Teologic Romano-Catolic Franciscan din Roman, membru al Centrului de cercetare în

domeniul traducerii și terminologiei (CTT), Universitatea din Craiova, responsabil colectiv: Discurs religios, membru fondator al Asociației Canoniștilor din România, Roman, 24 mai 2013; Membru în proiecte de cercetare științifică inițiate de Patriarhia Română: ex. Dicționarul de termeni juridico-canonici; Manualul de Drept canonic pentru Facultățile de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română; Publicații de autor și în colaborare în țară și în străinătate; Stagii de documentare în Elveția, Franța, Israel, Grecia și Italia; Participări la manifestări științifice naționale și internaționale în domeniul Dreptului canonic; Participării la emisiuni de radio și televiziune.

ABREVIERI DE REVISTE ȘI DICȚIONARE

Ap	<i>Apollinaris</i> , Roma
BOR	<i>Biserica Ortodoxă Română</i> , buletinul oficial al Patriarhiei Române
DTC	<i>Dictionnaire de théologie catholique</i> , Paris
ETL	<i>Ephemerides Theologicae Lovanienses</i> , Louvain
GB	<i>Glasul Bisericii</i> , București
J	<i>The Jurist</i> , Washington
MA	<i>Mitropolia Ardealului</i> , Sibiu
MB	<i>Mitropolia Banatului</i> , Timișoara
MMS	<i>Mitropolia Moldovei și Sucevei</i> , Iași
MO	<i>Mitropolia Olteniei</i> , Craiova
O	<i>Ortodoxia</i> , București
RDC	<i>Revue de droit canonique</i> , Strasbourg
REDC	<i>Revista Espanola de Derecho Canonico</i> , Salamanca
ST	<i>Studii Teologice</i> , București
TR	<i>Telegraful Român</i> , Sibiu

PREFAȚĂ

Lucrarea de față, *Dreptul canonic ortodox ca știință. Geneză și perspective*, publicată de Domnul Lect. Univ. Dr. Iulian Mihai Constantinescu, de la catedra de Drept canonic a Facultății de Teologie Ortodoxă din Craiova, la prestigioasa editură academică, *Universitaria*, a Universității din Craiova, se impune în literatura de specialitate a Dreptului canonic ortodox, tocmai prin importanța și actualitatea temei tratate, dar și prin lipsa unei abordări actuale a nașterii și dezvoltării științei academice a Dreptului canonic în spațiul ortodox.

Apariția dreptului în viața Bisericii, legislația canonică sinodală (sec. IV-VIII) și post-sinodală, dezvoltarea în timp a dreptului politico-bisericesc, de la legislația imperială bizantină și până la dreptul statelor moderne, apariția nomocanoanelor grecești și a pravilelor în lumea slavă, precum și a celor tipărite în limba română, au determinat sistematizarea dreptului Bisericii în lumea ortodoxă, după anumite sisteme și metode.

O astfel de sistematizare, prin apariția tratatelor, a cursurilor și a manualelor de Drept canonic, a dus la nașterea Dreptului canonic ca știință în sânul Bisericii Ortodoxe, începând cu secolul al XIX-lea, mult mai târziu față de lumea catolică occidentală, lucrările canoniștilor catolici (începând din secolul al XII-lea) folosind ca punct de plecare pentru multe dintre tratatele de Drept canonic ortodox.

Remarcăm în cadrul acestei opere de pionierat a sistematizării Dreptului canonic al Bisericii Ortodoxe, importanta

contribuție a Sfântului Mitropolit canonist Andrei Șaguna, a cărei operă fundamentată pe principiile canonice ortodoxe și pe întreaga legislație și doctrină canonică ortodoxă, a fost receptată în întreaga lume ortodoxă și a constituit un fundament pentru lucrările sistematice de Drept canonic din secolul al XX-lea, atunci când s-a dezvoltat știința dreptului Bisericii Ortodoxe prin contribuțiile reputatului ierarh de Zara Dalmației, Nicodim Milaș și a profesorilor de Drept canonic de la Cernăuți, Atena, Moscova, București etc.

În această lucrare, autorul și-a propus și a reușit să surprindă aceste etape dificile privind apariția și evoluția dreptului în viața Bisericii, punând un accent deosebit pe etapa conturării lui ca știință, Dreptul canonic dobândind, astfel, un loc important în cadrul facultăților de teologie, ca disciplină teologică și juridică, la baza ei stând contribuțiile științifice ale remarcabililor canoniști ortodocși (sec. XIX-XX).

Prin eforturile canoniștilor secolului al XIX-lea, Dreptul canonic ortodox devine o știință aparte alături de alte științe teologice care au căpătat acest statut tot din acest secolul. De acum, în fiecare Biserică Ortodoxă locală, Dreptul canonic își găsește propriul teren de cercetare academică, pe temelia izvoarelor lui, regăsind din această perioadă nu numai tratate sau colecții canonice comentate, ci și primele manuale pentru uzul învățământului teologic universitar.

Autorul a dezvoltat aici contribuțiile canoniștilor din secolul al XIX-lea și nu numai, întrucât atunci s-a simțit nevoia unei sistematizări a materiei Dreptului canonic, adică a unei expuneri științifice a lui. Astfel, s-a evidențiat contribuția unor erudiți canoniști, într-o perioadă dificilă (sec. XIX), nu numai din punct de vedere istoric, dar și prin lipsa unei metodologii care să stea la baza elaborării științifice, sistematice, didactice, a

tratatelor de Drept canonic. Între aceștia se remarcă Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna, episcopul Nicodim Milaș, profesorul Joseph Zhishman (Viena), profesorul grec Mihalis Potlis (Atena), dar și alți canoniști amintiți în această lucrare pentru eforturile lor academice.

Apreciem apariția acestei lucrări care, cu siguranță, va aduce un plus de lumină asupra nașterii și a dezvoltării disciplinei Dreptului canonic ortodox, considerând că este de mare actualitate și că va fi bine receptată de către specialiștii în Drept canonic și de către cei care studiază teologia, întrucât ea umple un gol în literatura actuală de specialitate a dreptului Bisericii Ortodoxe.

Pr. Conf. Univ. Dr. Dumitru Găină²

București, 26 oct. 2013

² *Prefață* scrisă de Pr. Conf. Univ. Dr. Dumitru Găină la prima ediție a acestei lucrări. Am păstrat această prefață, la a doua ediție revăzută și adăugită, în memoria Părintelui D. Găină, la un an de la trecerea sa la Domnul (+13 martie 2019, Melbourne, Australia).

INTRODUCERE

Secolul al XIX-lea a marcat, într-adevăr, un moment important în sistematizarea Dreptului canonic al Bisericii Ortodoxe, conturându-se știința Dreptului canonic ortodox, simțindu-se totodată nevoia tot mai acut să se sistematizeze întreaga materie a Dreptului canonic, să fie prelucrată științific și expusă în așa fel încât să se cunoască pornirea dintr-un principiu fundamental și direcția spre un scop bine precizat. Tocmai această expunere sistematică a Dreptului canonic formează știința lui. În această lucrare dificilă, de debut, s-au remarcat personalități importante ale secolului al XIX-lea, în domeniul Dreptului canonic, Sfântul mitropolit Andrei Șaguna, episcopul sârb Nicodim Milaș, profesorul Joseph Zhishman, profesorul grec Mihalīs Potlis, dar și alți canoniști pe care-i vom aminti în lucrarea de față.

Mai mult, vom prezenta în lucrarea de față și contribuțiile altor canoniști ortodocși la dezvoltarea științei academice a Dreptului canonic în spațiul ortodox, mai cu seamă importanta contribuție a canoniștilor ortodocși români ai secolului al XX-lea și până în zilele noastre. Pe lângă aceste aspecte bio-bibliografice, vom arăta și unele aspecte istorico-canonicе privind dreptul în viața Bisericii, locul și importanța lui, dar și statutul disciplinei juridico-canonicе a Dreptului canonic în cadrul Facultăților de Teologie Ortodoxă din Patriarhia Română, precum și a Facultăților de Drept, până astăzi.

În urma participării la Colocviul internațional de Drept canonic (8-9 ianuarie 2010): *Droit canon de l'Eglise Orthodoxe*,

la Universitatea din Strasbourg, organizat de Centrul Prisme, prin implicarea activă a Prof. Francis Massner și a Arhim. Prof. Grigorios Papathomas, unde am prezentat lucrarea: *La science du Droit Canon (canonistes orthodoxes) au cours des 19ème et 20ème siècles et la genèse de la science du Droit Canon au sein du monde orthodoxe*, am hotărât să public această carte dedicată contribuțiilor canoniștilor ortodocși la geneza și dezvoltarea științei academice a Dreptului canonic ortodox, lucrarea având titlul *Dreptul canonic ortodox ca știință. Geneză și perspective* și bazându-se în parte pe cercetările noastre de mai mulți ani, unele chiar publicate, privind dezvoltarea științei Dreptului canonic în spațiul ortodox. Având în vedere interesul manifestat de specialiști în domeniu pentru studiile noastre pe această temă am considerat oportun să publicăm și această carte, o dezvoltare a cercetărilor anterioare, spre folosul tuturor celor interesați de disciplina Dreptului canonic, de nașterea științei academice și de dezvoltarea studiilor de Drept canonic în Biserica noastră.

În acest context, putem spune că importanța temei acestei lucrări este dată și de faptul că opera și întreaga activitate juridic-canonică, politică și educațional-științifică a celor patru canoniști nu sunt astăzi suficient de cunoscute în lumea ortodoxă, în ciuda citării în lucrările de specialitate a operelor lor canonice, neexistând suficiente studii sistematice privind contribuția acestor mari canoniști ortodocși. Spre exemplu, în Biserica Ortodoxă Română opera canonică a profesorului J. Zhishman nu este tradusă, fiind numai la îndemâna celor care cunosc limba germană, nefiind cunoscută nici activitatea sa academică. Despre episcopul Nicodim Mîlaș nu avem multe date, doar tratatul său de *Drept bisericesc oriental* și comentariile la canoane fiind traduse în limba română încă din primele decenii ale secolului al XX-lea, iar